NIEUWE VINDPLAATS VAN EEN DRIETAL MOLLUSKEN VOOR ZEELAND

door

R.A. Bank

1. Semisalsa stagnorum (Gmelin,1791):

Eén van de meest interessante malacologische fauna-elementen van Zeeland is wel S. stagnorum. Deze soort is door de beroemde Zeeuwse arts en natuuronderzoeker Job Baster reeds in 1765 van het Kasskenswater gemeld. Pas in 1979 werd de soort "herontdekt" (Bank, Butot & Gittenberger). Tot nu toe is het Kaaskenswater bij Zierikzee, tezamen met de "Ronde Weel" tegenover het Kaaskenswater, de enige plaats waar de soort levend van bekend is. Tijdens een driedaagse excursie in Zeeland samen met de heren L.J.M.Butot (Bilthoven) en W.M. Romberg (Eschweiler, BRD) konden we haar echter op een derde lokaliteit vaststellen. Tevens vonden we haar op een drietal andere vindplaatsen, echter alleen in aanspoelsel. S. stagnorum was in Zeeland uitsluitend van Walcheren en Schouwen-Duiveland bekend; de nieuwe vindplaatsen bevinden zich in Zeeuws-Vlaanderen en Zuid-Beveland.

A. Zeeland, Zeeuws-Vlaanderen, west van Terneuzen, Achterse Kreek iets ten zuidoosten van Hoogedijk, vlak bij de driesprong (= zuid van Boerengat), 8-VII-1984 (43.6 x 372.3). S. stagnorum (2 exemplaren, levend), Potamopyrgus jenkinsi (bolle en slanke vorm, beide levend), Hydrobia ventrosa (enkele verse huisjes). De ratio bol: slank: stagnorum is ongeveer 12:1:1.

B. Zeeland, Zeeuws-Vlaanderen, langs de brede vaart parallel langs de Noorddijk ten nw. van Hoek (=west van Terneuzen), 8-VII-1984 (41.9 x 371.5).
In aanspoelsel (huisjes in het algemeen sterk verkleurd): S. stagnorum (algemeen), H. ventrosa (algemeen), P. jenkinsi (bolle vorm, minder algemeen), Peringia ulvae (weinig). De levende fauna werd niet onderzocht.

C. Zeeland, Zeeuws-Vlaanderen, "De Groote Vogel", zuidzijde van de Kreek, langs de Vogeldijk tussen Vogelfort en Pauluspolder, 8-VII-1984 (58.2 x 373.2).
In aanspoelsel: H. ventrosa (massaal), S. stagnorum (algemeen), P. jenkinsi (bolle vorm: algemeen; slanke vorm: weinig), P. ulvae (weinig). De levende fauna werd niet onderzocht.

D. Zeeland, Zuid-Beveland, Terluchtse Weel tussen 's Heer Hendrikskinderen en 's Heer-Arendskerke (=west van Goes), 7-VII-1984.
H. ventrosa (massaal, levend), S. stagnorum (enkele verse huisjes). Het verdient aanbeveling deze vindplaatsen uitgebreid te bemonsteren om te zien of S. stagnorum hier ook levend voorkomt.

Over de oecologie van S. stagnorum weten we nog maar heel weinig. De drie vindplaatsen waar ze levend voorkomt, hebben één opvallend kenmerk gemeen: de bryozoë Electra crustulenta is hier zeer algemeen. Zo algemeen zelfs dat er sprake is van bryozoa-rifvorming.

Op de drie vindplaatsen vinden we naast deze bryozoa-riffen tevens stromatolieten. Hetzelfde is het geval met het Diepe Gat bij Ouwerkerk en met vindplaats D (Terluchtse Weel); op deze plaatsen zijn echter slechts lege huisjes van S. stagnorum gevonden.

Over bryozoa-riffen en stromatolieten in zuidwest Nederland vinden we veel interessante gegevens in een publikatie van Bijma & Boekschoten (1985) waar ik verder naar wil verwijzen. Zij noemen een 31-tal lokaliteiten; het is misschien lonend een aantal van deze plaatsen nauwkeurig op S. stagnorum te onderzoeken.

Tenslotte wil ik hier nog iets kwijt over de systematische plaats van S. stagnorum. Bank & Butot (1984:11) geven een overzicht van de lotgevallen van Semisalsa met betrekking tot haar systematische plaats binnen de superfamilie Hydrobioidea. Hieruit blijkt duidelijk dat de meningen nogal uiteen lopen. Dit wordt o.a. veroorzaakt door het feit dat we nog maar weinig weten welke systematische waarde gehecht kan worden aan bepaalde kenmerken ("character weighting"). In hun overzicht zagen Bank & Butot een belangrijke publikatie van Davis et.al.(1982) over het hoofd. In deze publikatie wordt op blz. 166-175 een interessante discussie gevoerd betreffende de classificatie van Hydrobiidae. Zonder hier op details in te willen gaan, wil ik mededelen dat Davis et.al. Semisalsa in de synonymie plaatst van het Zuid-Amerikaanse genus Heleobia Stimpson,1865.
Wat de hogere systematiek betreft: Heleobia wordt geplaatst in de onderfamilie Littoridininae binnen de familie Hydrobiidae. Zij sluiten echter niet uit, dat de Littoridininae in de toekomst de status van familie krijgt; toekomstig onderzoek aan andere taxa moet hier uitsluitsel over geven. Wat de hogere systematiek betreft, kan ik mij goed verenigen met Davis et.al.; het lijkt mij zinvol deze indeling aan te houden. Heleobia en Semisalsa zijn, getuige de anatomie, nauw met elkaar verwant. Voorlopig ben ik echter nog niet overtuigd, dat beide taxa identiek zijn.

2. Mytilopsis leucophaeta (Conrad,1831):

Deze tamelijk zelzame soort is in Nederland uitsluitend gevonden in de provincies Groningen, Friesland, Noord-Holland en Zuid-Holland. Wolff (1969) geeft een overzicht van haar voorkomen in het Delta-gebied. Groot was onze verrassing, toen we deze soort aantroffen op de eerste vindplaats genoemd onder S. stagnorum. We vonden slechts enkele nog gesloten doubletten en één levend exemplaar. Mogelijk is ze hier algemener dan deze aantallen doen vermoeden. We vonden de exemplaren namelijk ongeveer 1½ meter van de oever verwijderd op een diepte van ongeveer 0,5-1 meter. De reikwijdte van ons schepnet was hiermee behaald; mogelijk zit ze wat algemener op diepere plaatsen in de kreek. Op welk substraat ze hier zit, is mij niet bekend; waarschijnlijk zijn het de bryozoaconcreties daar ik geen "onbegroeide" stenen kon vinden.

3. Theba pisana (Müller,1774):

Deze landslak is in Nederland ingevoerd en wel te Domburg (Walcheren). Lange tijd was dit de enige vindplaats, waar

de soort van bekend was. In de tweede druk van "De landslakken van Nederland" vinden we echter in een voetnoot op blz. 146 de opmerking dat de soort ook op Noord-Beveland en te Cadzand is aangetroffen. De melding van Noord-Beveland is gebaseerd op materiaal, dat ik samen met de heren Butot en Romberg op 7-VII-1984 kon verzamelen in het duingebied "De Banjaard" (gemeente Wissenkerken), en wel ter hoogte van strandpaal 80 langs de weg evenwijdig aan het strand. Ze komt hier levend voor. Hoe groot de populatie is, kon niet worden nagegaan, daar we het materiaal verzamelden tijdens een nachtelijke wandeling.

Literatuur:

Bank, R.A., L.J.M. Butot & E. Gittenberger, 1979: On the identity of Helix stagnorum Gmelin,1791, and Turbo ventrosus Montagu,1803 (Prosobranchia, Hydrobiidae). - Basteria, 43 (1-4): 51-60.

Bank, R.A. & L.J.M. Butot, 1984: Some more data on Hydrobia ventrosa (Montagu,1803) and "Hydrobia" stagnorum (Gmelin, 1791) with remarks on the genus Semisalsa Radoman,1974 (Gastropoda, Prosobranchia, Hydrobioidea). - Malak. Abh. Mus. Tierk. Dresden, 10 (1,2): 5-15.

Bijma, J. & G.J. Boekschoten, 1985: Recent bryozoan reefs and stromatolite development in brackish inland lakes, SW Netherlands. - Senckenbergiana marit., 17 (1-3): 163-185.

Davis, G.M., M. Mazurkiewicz & M. Mandracchia, 1982: Spurwinkia: morphology, systematics, and ecology of a new genus of North American marshland Hydrobiidae (Mollusca: Gastropoda).- Proc. Acad. Nat. Sci. Philadelphia, 134: 143-177.

Gittenberger, E., W. Backhuys & Th.E.J. Ripken, 1984: De landslakken van Nederland. - Amsterdam (Bibliotheek KNNV nr. 37): 184 pp.

Wolff, W.J.,1969: The Mollusca of the estuarine region of the rivers Rhine, Meuse and Scheldt in relation to the hydrography of the area. II. The Dreissenidae. - Basteria, 33 (5-6): 93-103.